

Táj és építészet a Hollókői Tájvédelmi Körzetben

Kilátás a várból

Hazánk három nemzeti parkjában, 29 tájvédelmi körzetében mindössze 27 település fekszik. Nem véletlenül ilyen kevés. Az épített környezetben – Marx megfogalmazása szerint –, a „második természet”-ben napjainkra megfogyatkoztak a természetes elemek. Az idillikusnak mondható faluképen a második természet még az elsőből építkezett, úgy illeszkedett a nyers tájhoz, hogy annak szerves alkotóelemévé vált. A műemléki védettséget élvező öt jelentős faluképi együttesből négy védett területen, tájvédelmi körzetekben fekszik. Tihany után a Hollókői Tájvédelmi Körzet lett a második, amely védettségének kimondásában az épített környezet a természetessel egyenrangú értéket képviselt.

Táj és építészet, a természet és az ember alkotásai Hollókőn olyan egységet alkotnak, amelyben a természet elemei maradtak hangsúlyosak. Tájképét a Cserhát széles, lapos dombjai, a meredek peremű, kúp alakú vulkánmaradványok, a szelíd kanyargású völgyek, a kevert tölgyes lomberdők uralják. A hollókőiak ősei megélhetést és védelmet keresve telepedtek meg ezen a tájon. Életmódjuknak és a természeti viszonyoknak megfelelően gazdálkodtak és építkeztek. Gazdálkodásuk és építkezésük átalakította a tájat, új elemekkel gazdagítva azt. Az erdők irtásain szántók, legelők alakultak ki, a napos domboldalakhoz szőlők simulnak és veteményesek. A völgyben kiépült az egyutcás falu, a Szár-hegy kopár sziklaszirtjére védelmet nyújtó várat emeltek. A természeti táj maradványaival a hagyományos népi gazdálkodás, az állattartás, növénytermesztés és a kertkultúra emlékei rakódtak össze.

A házak tája a völgybe került. A szalagtelkeken sorakozó, fésűs beépítésű házak keskeny oldalaikkal fordulnak az utcára. Természetes építőanyaguk, szerkezeteik, formai megoldásaik, színeik a táj tájképi elemeit gazdagítják. Miként a tájra rárajzolódott a palóc nagycsaládok életmódja, jogi, termelési és fogyasztási egysége, az építészet is ezt példázza a soros udvarok hosszú házaival, istállóival, kamráival, fészereivel.

¹A Szécsényben, 1983. május 20-án, a Nógrád megyei Tanács és az Országos Műemléki Felügyelőség által rendezett tanácsülésen elhangzott előadások rövidített szövege. (Szerk.)

Az életmód napjainkra elpusztult, de rekonstruálásra váró építészeti emlékei közösségek voltak, közhasznúak. A pajtáskertek pajtái, a sotoház (présház), a pálinkaház és a mosóházak a falu egykori szélein álltak. Szerkezeteikben és anyagukban a lakóházakhoz hasonlítottak.

A táj és a falu harmonikus egységét a tájalakító, gazdálkodó és építkező hollókői hadak, a nagycsaládok teremtették meg. Erkölcsei alapjuk a kölcsönös függés és a mértékletesség tiszteletben tartása és gyakorlása volt. Házukhoz hasonlóan, számukra a táj is közösségi tér volt. Tájhasználatuk sokszínű volt, helyet kapott benne a gyűjtögetés éppúgy, mint a vadászat, az állattartás, a földművelés és a kertészkedés. Száz esztendővel ezelőtt, mint Pintér Sándor tanulmányából ismerjük, egy palócra négyholdnyi föld jutott. Ebből egyet le kell vonnunk a legelőkre, községi terekre, utakra. A fentmaradt hátról egy ugarnak maradt, kétholdnyi föld pedig, amint Pintér Sándor szomorúan megjegyzi, még a Nílus termékeny partján is kevés a megélhetéshez. Hát még itt, ahol a domboldalakra futó sovány termőföldet csak a lejtőre merőleges bakhatazással lehet megvédeni a suvadástól, a lemosódástól, ahol a legelőkön egyre nagyobb foltokban jelennek meg a sziklakibúváások, mutatva a talajeróziót. Kemény és szívós munkát követelt itt meg az anyaföld a gazdálkodóktól. Ezért az egymást jól kiegészítő növény- és állattársulásokat részesítették előnyben, mai divatos szóval: az ökológiai és ökonómiai gazdálkodást.

Kovács Gergelyné

Hollókő műemléki rehabilitációjának építészeti koncepciója

A népi műemlékek helyreállítása során szerzett évtizedes gyakorlat, valamint a történeti városok – városrészek rekonstrukciós terveinek tanúságai alapján 1968-ban a palóc Hollókőre¹ készítettük el hazánkban az első falusi műemléki együttes rehabilitációs tervét. Ennek során elsőként négy főbb kérdéscsoportot vizsgáltunk meg. Jelesül:

- a történeti értékek feltárásáról, a korábbi anyagok kiegészítéséről, továbbá
- az Ófalu valamennyi épületének műszaki felméréséről gondoskodtunk, illetve
- az alig 730 fős kisközségben a lakosság szociális helyzetét, igényeit és prognosztizálható távlati lehetőségeit, valamint
- a település korábbi tervektől eltérő és újonnan kialakítható szerepkörét.

A szőlőhegy parcellái

¹A tervet – dr. Vargha László műemléki topográfiai munkája és Gazda Anikó rendezési terve alapján dr. Komjáthy Attila munkatársi közreműködésével – a szerző készítette.